

Asia: VN/24186/2023

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Rikoslain soveltamisalaa koskevien 1 luvun säännösten uudistaminen

Lausunnonantajan lausunto

Yleistä

Otamme lausunnossamme kantaa niihin lausumapyynnössä esitettyihin väliotsikoiden kohtiin, joita pidämme kaikkein relevanteimpina. Pidämme luonnoksessa esitettyjä rikoslakiin tehtäviä lainsäädäntömuutoksia ja kriminaalipoliittisia tavoitteita hyväksyttävänä. Sääntelymuutoksilla varmistetaan, että rikosoikeuden soveltamisalaa koskevat kansalliset säännökset vastaavat EU-direktiiveissä ja kansainvälisissä sopimuksissa asetettuja velvoitteita. Sääntelymuutokset ovat kannatettavia, koska voimassa oleva sääntely ei vastaa riittävällä tavalla nyky-yhteiskunnassa esiintyviin haasteisiin. Erityisesti rajat ylittävä rikollisuus, hybrdivaikuttaminen ja tietoverkoissa toteutettavat monesti ulkomailta toteutetut rikokset luovat uudenlaisen pelikentän, johon on voitava vastata rikosoikeuden alueellista soveltamista koskevien säännösten täsmentämisellä. Huomionarvoista on, että nyt esitettävät lainsäädäntömuutokset huomioivat paremmin rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vaatimukset erityisesti täsmällisyysvaatimuksen ja lailla säätämisen vaatimuksen osalta, kun monista nyt jo sovellettavista asioista säädetään jatkossa lain tasolla.

Ehdotetun rikosoikeuden soveltamisalan riittävyys ja tarkoituksenmukaisuus

Esitys sisältää joitakin ongelmia. Nyt toteutettavat tietyt lainsäädäntömuutokset osoittavat osaltaan palaamista kasuistiseen rikoslain sääntelyyn. Esimerkiksi ehdotettu RL 1 luvun 11 § on pitkä ja sisältää lukuisia viittaussäännöksiä rikoslain eri lukuihin ja yksittäisiin säännöksiin. Emme kuitenkaan näe muita vaihtoja valitulle sääntelyratkaisulle ja tässä sääntelymallissa selkeät lakiviittaukset korostavat laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia. Toiseksi haluamme kiinnittää huomiota myös tarpeeseen taata viranomaisille riittävät resurssit, koska pelkällä sääntelyn uudistamisella ei päästä niihin tavoitteisiin, joihin lausunnossa esitetyillä lainsäädäntömuutoksilla pyritään. Viranomaisille tulee taata riittävästi määrärahoja tekopaikan lainsäädännön ja soveltamiskäytännön selvittämiseen. Riittävän rahoituksen lisäksi eri viranomaisille on taattava riittävä koulutus, jotta lainsäädäntömuutokset eivät jäisi pelkästään symbolisiksi.

Rikoksen tekopaikkaa koskevat säännökset (1 ja 10 §)

Rikoslain 1 luvun 1 ja 10 §:ään esitetyt muutokset ovat perusteltuja, koska nykyinen sääntely ei vastaa riittävällä tavalla digitaaliseen toimintaympäristöön. Tekopaikkaa koskevat muutokset luovat paremman mahdollisuuden puuttua muun muassa rikoslain 38 luvussa säädettyihin tekoihin. Ehdotettu sääntelymuutos vähentää sen arvioimista, onko seuraus aiheutettu Suomessa ja onko jokin rikos teko- vai seurausrikos. Muutos vastaa niihin yhteiskunnallisiin muutoksiin, joita teknologia on tuonut mukanaan.

Kiinnitämme huomiota RL 1 luvun 10 §:n 1 momentin sanamuotoon rikollinen teko, joka juontaa juurensa 1990-luvun sääntelyyn. Rikollinen teko viittaa suomalaisessa rikos- ja prosessioikeusterminologiassa alle 15-vuotiaan tekoon (esitutkintalain 3 luvun 5 §). Terminologian yhdenmukaisuuden vuoksi rikollinen teko -termin käyttöä RL 1 luvussa olisi hyvä harkita uudelleen ja muuttaa se esimerkiksi rikosteoksi.

Rikoslain 1 luvun 10 §:n 1 momenttiin lisättävä toteuttamisen kriteeri täsmentää säännöstä ja kriteerin lisääminen on perusteltua. Toteuttamiskriteeri selkeyttää tilanteita, joissa rikosentekijä toteuttaa rikoksen niin, ettei hän itse oleskele paikassa, jossa rikosteko varsinaisesti toteutetaan esimerkiksi etäyhteyden välityksellä. Lisäksi toteuttamisen kriteerin lisääminen on luontevaa tilanteissa, jossa RL 1 luvun 10 §:n 3 momenttiin lisätään nimenomainen maininta rikoskumppanuudesta ja välillisestä tekemisestä. 3 momenttiin tehtävät osallisuuteen liittyvät täsmennykset ovat selkeyttäviä ja muutos vastaa laillisuusperiaatteen edellyttämää lailla säätämisen vaatimusta.

Muut rikosoikeuden soveltamisalaa koskevat säännökset (2–9 §)

Pidämme perusteltuina rikoslain 1 luvun 3 §:ään esitetyt muutoksia. Mietinnössä (sivu 147 ja 226) on perustellusti tuotu esiin, että myös yksityiseen omaisuuteen kohdistuvat rikokset voivat olla valtion ja yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta merkittäviä. Muuttunut turvallisuusympäristö osoittaa, että kriittiseen infrastruktuuriin, kuten energia- ja tiedonsiirtojärjestelmiin, kohdistuviin tekoihin pitää voida puuttua tehokkaasti riippumatta siitä, kuka omistaa esimerkiksi merikaapelit tai tietojärjestelmän. Tehokas puuttuminen hybridivaikuttamiseen on ensiarvoisen tärkeää yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta. Emme näe ongelmana sitä, että rikoksen varsinaisena uhrina/asianomistajana voi edellä esitetyn kaltaisissa tilanteissa olla joku muu taho kuin valtio.

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate edellyttää, että rikossäännösten tulee olla täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Tietyt ehdotuksessa käytetyt käsitteet, kuten yhteiskunnan tärkeä toiminta, ovat avoimia ja näin laillisuusperiaatteen näkökulmasta osittain ongelmallisia. On kuitenkin syytä todeta, että rikosvastuuta rajaa muun muassa vakavan vaaran aiheuttaminen. On selvää, että esimerkiksi käsitteet yhteiskunnan tärkeä toiminta ja vakava vaara ovat sellaisia, jotka edellyttävät tulkintaa eikä täysin täsmällisiin merkityssisältöihin ole mahdollista saati tarkoituksenmukaistakaan päästä. Hallituksen esityksessä voisi kuitenkin esittää lainsoveltajalle tyyppitapauksia siitä, millainen menettely aiheuttaa säännöksessä tarkoitettua vakavaa vaaraa yhteiskunnan tärkeälle toiminnalle.

Korostamme kuitenkin, ettei avoin sääntely ole näkemyksemme mukaan laillisuusperiaatteeseen kuuluvan täsmällisyysvaatimuksen vastainen tilanteessa, jossa sääntelyä täsmennetään lisämääreillä. Lisämääreiden käyttäminen vähentää osaltaan soveltamisongelmia (ks. HE 94/1993 vp, s. 120). Vakavan loukkauksen tai vaarantamisen vaatimus ja tärkeiden intressien vaatimus rajaavat samalla perustellusti soveltamisalan ulkopuolelle vähemmän vakavia tekoja.

Haluamme kiinnittää huomiota RL 1 luvun 3 §:ssä valittuun terminologiseen ratkaisuun ”vakavasti loukattu tai vaarannettu”. Työryhmämietinnön sivulla 230 todetaan, että ”Soveltamispunninnassa olisi toisin sanoen harkittava, onko teko luonteeltaan sellainen, josta yleensä aiheutuu vakavaa vaaraa 2 kohdassa tarkoitetuille intresseille.” Ehdotuksen perusteella teon ei siis käsillä olevassa tilanteessa ole tarvinnut vaarantaa mainittuja intressejä, kunhan se tekotyypinä kokemukseräisesti yleensä aiheuttaa vakavaa vaaraa. Kyseinen työryhmämietinnön muotoilu (sivu 230) viittaa abstraktiin vaarantamiseen, vaikka itse säännösteksti viittaa konkreettiseen vaarantamiseen. Tämä on näkemyksemme mukaan laillisuusperiaatteen näkökulmasta ongelmallista. Hallituksen esityksen valmistelussa tulisi pohtia, pitäisikö rikosoikeudellinen laillisuusperiaate huomioiden RL 1 luvun 3 §:n säännös muotoilla niin, että se myös vastaa lainsäätäjän tarkoitusta. Säännöstekstin voisi muotoilla tyyliin: ”jos teolla on muutoin vakavasti loukattu tai jos teko on omiaan vakavasti vaarantamaan...”. Rikoslain 1 luvun 3 §:n soveltamiselle ei esitetä kaksoisrangaistavuuden vaatimusta. Tämä on kriminaalipoliittisesti hyväksyttävää ja perusteltua.

Rikoslain 1 luvun 6 §:ään ehdotetut muutokset ovat kannatettavia. Ehdotettu muutos siitä, että kansalaisuusedellytys voi täytyä milloin tahansa rikoksen tekohetken jälkeen on perusteltua, koska tällöin rikosvastuulta ei voisi välttyä keinotekoisesti muuttamalla kansalaisuuttaan.

Kiinnitämme huomiota pysyvän asumisen käsitteeseen. Tapauskohtainen arviointi on näkemyksemme mukaan perusteltua. Arvioinnissa voitaisiin ottaa huomioon esimerkiksi kotikuntalain ja ulkomaalaislain oleskelua ja asumista koskevat kirjaukset. Kotikuntalain esitöiden (HE 104/1993 vp, s. 18) mukaan ”Maahan tullut henkilö voi saada Suomesta kotikunnan, jos hän asuu maassa ja hänellä on tarkoitus jäädä tänne vakainaisesti asumaan ja hänellä on tämän lisäksi vähintään yhden vuoden oleskeluun oikeuttava voimassa oleva oleskelulupa, jos sellainen lupa häneltä vaaditaan.”. Ulkomaalaislain 33 §:n 2 momentin mukaan ”Määräaikainen oleskelulupa myönnetään tilapäisluonteista (tilapäinen oleskelulupa) tai jatkuvaluonteista (jatkuva oleskelulupa) maassa oleskelua varten.”. Ulkomaalaislain 53 §:n 1 momentin mukaan ”ensimmäinen määräaikainen oleskelulupa myönnetään enintään vuodeksi”.

Määräaikainen oleskelulupa voi siis olla tilapäinen esimerkiksi tilapäistä työntekoa varten, mikä osaltaan osoittaa oleskelun tilapäisluonteisuutta. Jatkuva oleskelulupa sen sijaan osoittaa jatkuvaluonteisempaa ja pidempää oleskelua. Toisin sanoen oleskeluluvan luonne omalta osaltaan osoittaa oleskelun ja asumisen tilapäisyyttä / pysyväisluonteisuutta. Sen sijaan viisumilla tai viisumivapaasti maassa oleskeleva tai työskentelevä ei ulkomaalaisoikeuden systematiikka huomioiden ole pysyväisluonteista vaan lyhytkestoista oleskelua. Niinpä esimerkiksi kausityöviisumilla työskentelevää ei olisi näkemyksemme mukaan pidettävä RL 1 luvun 6 §:ssä

tarkoitettuna pysyvänä asumisena. Sen sijaan jos ulkomaalaisella on pysyvä oleskelulupa tai määräaikainen jatkuva oleskelulupa, tämä jo itsessään osoittaisi asumisen pysyvyyttä.

Rikoslain 1 luvun 7 §:ssä säädettäisiin kansainvälisistä rikoksista. Kyseisen säännöksen 3 momentin 7 kohdaksi lisätään tietyt RL 50 luvussa säädetyt huumausaineisiin liittyvät rikokset. Olisiko kyseiseen kohtaan mahdollista lisätä RL 44:5a:ssä säädetty kuluttajamarkkinoilta kielletyn psykoaktiivisen aineen kiellon rikkominen niitä tilanteita varten, joissa tiettyä huumaavassa tarkoituksessa käytettävää ainetta ei ole vielä ehditty määritellä Suomessa huumausaineeksi ja joilla ei ole lääkkeen määritelmään sisältyvää lääkinnällistä tarkoitusta? Erilaiset puhtaasti päihtymystarkoituksessa käytettävät aineet kehittyvät ja muuttuvat jatkuvasti, jolloin lainsäädäntö ei pysy koko ajan perässä.

Rikoslain 1 luvun 8 §:ään ehdotetut muutokset käsitteisiin ovat kannatettavia. Pidämme perusteltuna, että syytteenpanon käsite korvataan rikosoikeudellisen menettelyn käsitteellä, koska pyyntö siirtää rikosoikeudellinen menettely voi työryhmämietinnössä todetulla tavalla tulla kyseeseen muussakin vaiheessa rikosprosessia kuin syytettä nostettaessa.

Muut ehdotetut rikoslain 1 luvun säännökset (11–14 §)

Rikoslain 1 luvun 11 §:n 1 momenttiin ehdotettu muutos siitä, että ”jos rikos on tehty useamman valtion alueella, kaksoisrangaistavuuden vaatimus täyttyy, jos teko on jonkin tekopaikan mukaan rangaistava” (sivu 151) on perusteltu ja vähentää viranomaisten työtä tilanteessa, jossa kaikkien tekopaikkojen lainsäädäntöä ei tarvitse selvittää. Muutos ei ole näkemyksemme mukaan laillisuusperiaatteen vastainen ja rikosvastuu on tekijän näkökulmasta riittävällä tavalla ennakoitavissa. Pykälän 2 momenttiin ehdotettu muutos täsmentää sääntelyä ja rajaa Suomen lain soveltamista perustellusti tilanteessa, kun kansalaisuus tai pysyvän asumisen vaatimus rajataan rikoksen tekohetkeen. Muutos on rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta täsmällinen.

Rikoslain 1 luvun 12 §:n 1 momenttiin ehdotetut muutokset ovat kannatettavia ja perusteltuja. Ensimmäiseen momenttiin tehtävä sanamuodon muutos ”Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen” on laillisuusperiaate huomioiden täsmällinen ja selkeämpi sanamuodon kattaessa myös alueet, jotka eivät kuulu millekään valtiolle. Lisäksi säännökseen ehdotetut sanamuodon muutokset selkeyttävät syytteen nostamisen ja esitutkinnan aloittamisen välistä rajanvetoa. Rikoslain 1 luvun 13 §:ään ehdotettu muutos siitä, että säännöstä sovelletaan myös muihin Schengen-alueeseen kuuluviin maihin, on sääntelyä selkiyttävä ja kannatettava sen perustuessa EU-sääntelyyn.

Esitutkintalain 3 luvun 8 §:ään ehdotetut muutokset

-

Ehdotusten suhde kansainvälisiin ja eurooppalaisiin velvoitteisiin

-

Uudistuksen tavoitteiden saavuttaminen ehdotetuilla lainsäädäntömuutoksilla

-

Ehdotusten vaikutukset

-

Muut asiat

-

Kallio Heikki
Itä-Suomen yliopisto, Oikeustieteiden laitos - Itä-Suomen yliopisto,
oikeustieteiden laitos